

Вадим Хашев*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ВИКОНАННЯМ ОBOB'ЯЗКУ ЩОДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ, НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ

Відкритий воєнний напад російської федерації на нашу державу докорінно змінив усі сфери життя в Україні. Це стосується і сфери протидії кримінальним правопорушенням. Так, в умовах здійснення збройної відсічі військовим формуванням, що відправляє на нашу територію московська влада, виникла потреба у переосмисленні деяких положень Кримінального кодексу України (далі – КК), зокрема і того, котре стосується обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, з тим, щоб виконання нашими громадянами обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України не порушувало кримінально-правових заборон.

Наприклад, під час відбиття агресії особа застосувала зброю і разом зі вбивством окупантів вимушена була зруйнувати будинки громадян у яких переховувались російські військові. Зовні таке діяння містить, зокрема, і ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 194 КК «Умисне знищення або пошкодження майна», тобто потребує відповідного реагування з боку вітчизняних правоохоронних органів. Проте руйнування будинків мало на меті досягнення значної суспільно корисної мети – знищення підрозділу окупаційних військ, а тому особа, яка зруйнувала будинки громадян не повинна підлягати кримінальній відповідальності. Але на підставі якої саме обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння, слід приймати рішення про її непритягнення до кримінальної відповідальності, визначити було досить складно. Можна сказати, що це необхідна оборона (ст. 36 КК) або крайня необхідність (ст. 39 КК), а можливо й діяння, пов'язане з ризиком (ст. 42 КК).

Схожих випадків, пов'язаних із вимушеним знищенням чи пошкодженням майна нашими військовими та цивільними особами, під час відбиття збройної агресії російських військ, можна нарахувати дуже багато.

Тому цілком логічним виглядає крок вітчизняного законодавця, відповідного до якого 15 березня 2022 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану». Цим Законом, зокрема, КК України доповнено ст. 43⁻¹ «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України». Відповідно до ч. 3 вищезазначеної статті: «Особа не підлягає кримінальній відповідальності за застосування зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, та за пошкодження чи знищення у зв'язку з цим майна» [1]. З тлумачення цієї норми випливає, що до майна, яке знищується чи пошкоджується під час відбиття збройної агресії російської федерації або агресії іншої країни, може належати як майно окупантів, так і майно вітчизняних підприємств, установ чи організацій, незалежно від форм власності, територіальних громад або окремих громадян.

Обґрунтовуючи такі зміни, автори законопроекту, зокрема, зазначали, що включення до КК нової обставини, що виключатиме кримінальну протиправність діяння «обумовлено необхідністю правового захисту військового командування, військово-службовців, добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівників правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України, осіб, визначених Законом України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» шляхом закріплення поняття «бойового імунітету» в загальній частині КК як інституту звільнення від кримінальної відповідальності за

* Доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, наслідки застосування збройної та іншої сили під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), настання яких з урахуванням розумної обачності неможливо було передбачити при плануванні та виконанні таких дій (завдань) або які охоплюються виправданим ризиком, крім випадків порушення правил ведення війни або застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [2].

Водночас інколи внаслідок знищення чи пошкодження майна може заподіюватись шкода не лише майну, але й довкіллю.

Наприклад, село Демидів опинилось у воді після руйнування греблі на річці Ірпінь біля місця її впадання у Київське водосховище. Місцеві жителі навмисно зруйнували дамбу і затопили село та значну площу сільськогосподарських угідь. Але це руйнування фактично допомогло зупинити наступ окупантів на Київ. Затоплення села та долини річки Ірпінь створило трясовину, яка запобігла атаці російських танків на Київ і виграла дорогоцінний час армії для підготовки оборони [3].

Вирішуючи питання про непритягнення причетних до руйнування греблі осіб до кримінальної відповідальності слід керуватись положеннями ч. 4 ст. 43⁻¹ КК, відповідно до якої «бойовий імунітет» буде наявним у разі якщо вчинене діяння було необхідним для досягнення значної суспільно корисної мети у конкретній ситуації та не створило загрози для життя інших людей або загрози екологічної катастрофи чи настання інших надзвичайних подій більшого масштабу [4]. Зважаючи на те, що руйнування греблі хоч і заподіяло шкоду довкіллю, проте воно мало на меті досягнення більш значної суспільно корисної мети – недопущення просування окупаційних військ до столиці України найкоротшим шляхом. Що фактично унеможливило вхід ворожої техніки до міста Київ з північно-західного напрямку і змусило ворога шукати інші, більш складні шляхи. А тому на осіб, які зруйнували греблю, має розповсюджуватись «бойовий імунітет» і вони не повинні підлягати кримінальній відповідальності.

Отже, з включенням до КК ст. 43⁻¹ з'явилась окрема правова гарантія непритягнення до кримінальної відповідальності осіб, які під час виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України заподіюють не лише шкоду життю і здоров'ю осіб, які здійснюють агресію, а також знищують чи пошкоджують у зв'язку з цим будь-яке майно, завдаючи, зокрема, при цьому шкоди довкіллю. Наявність «бойового імунітету» слугуватиме додатковим стимулом для наших громадян, як військових, так і цивільних, до активної протидії агресору різними способами. Проте ці способи не повинні перевищувати допустимих меж, що визначені у ч.4 ст. ст. 43⁻¹ КК.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» від 15.03.2022 № № 2124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#n5> (дата звернення 15.04.2022).

2. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну відповідальність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» №7145 від 13.03.2022. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7145&skl=10 (дата звернення 15.04.2022).

3. Затоплення села врятувало Київ від окупації: з'явилося відео з Демидова. УНІАН: інформаційне агентство. Веб-сайт. URL: <https://www.unian.ua/war/zatoplennya-sela-demidiv-vryatuvalo-kijiv-vid-nastupu-rf-z-yavilosya-video-zvidti-novini-kiyeva-11803962.html> (дата звернення 15.04.2022).

4. Кримінальний кодекс України від 01.04.2001. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення 15.04.2022).

Ольга Шармар*

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН, ПРИЙНЯТИХ ДО СТ. 161 КК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні», що затверджений Законом України від 24.02.2022 р. «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», через початок військового вторгнення російської федерації на територію України в державі був введений воєнний стан. Це зумовило прийняття 03.03.2022 р. низки змін в закон про кримінальну відповідальність, зокрема у ст. 161 КК було закріплено відповідальність за дії, спрямовані на розпалювання регіональної ворожнечі та ненависті.

У зв'язку з цим чинна редакція ч. 1 ст. 161 КК України отримала наступний зміст: «Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, регіональної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками».

Відповідно до примітки статті під *регіональною належністю* слід розуміти належність особи за народженням чи проживанням до регіону – частини території України або території компактного розселення українців за межами території України, – що відрізняється від інших територій за низкою історичних, географічних, мовних та інших ознак. З метою з'ясування цього поняття вважаю за необхідне розкрити поняття регіону як адміністративно-територіальної одиниці.

Згідно зі ст. 133 Конституції України систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села. Теоретично ці територіальні одиниці розрізняються за *трьома підставами*: 1) за географічними ознаками вони поділяються на регіони (АР Крим, області, райони, міста-регіони Київ і Севастополь) та населені пункти (міста, селища, села); 2) за своїм статусом – на: адміністративно-територіальні одиниці (області, райони), самоврядні територіальні одиниці – територіальні громади (міські, селищні, сільські). Крім того, АР Крим має особливий статус територіальної автономії, а райони в містах характеризуються ознаками як адміністративно-територіальних, так і самоврядних одиниць); 3) за місцем у системі адміністративно-територіального устрою України – на територіальні одиниці первинного рівня (міські, селищні і сільські територіальні громади), середнього рівня (райони) і вищого рівня (Автономна Республіка Крим, області, міста Київ і Севастополь).

Станом на тепер в Україні відсутній закон, який би чітко регламентував поняття й елементи адміністративно-територіального устрою, тому існує необхідність законодавчого регулювання питань адміністративно-територіального устрою, адже відповідно до ст. 92 Конституції України виключно законами визначається «територіальний устрій України» [1]. У цьому аспекті доцільно зауважити, що 28.01.2021 р. було зареєстровано проект Закону України № 4664 «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою України» [2]. Його метою є законодавче визначення основних засад

* Доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.